

Рецензия

от проф. д-р Жанета Стойкова Добрева, д. н.
преподавател в Педагогически факултет на Тракийски
университет, Стара Загора

Относно: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление 1.2 Педагогика, на тема: **„Позитивни взаимодействия между родители и деца в съвременното семейство”** на Венета Косева Узунова, докторант Тракийски университет, Педагогически факултет, Катедра „Педагогически и социални науки”.

Докторант Венета Узунова има завършени магистърски програми по Педагогика в СУ “Св. Климент Охридски” и Психология във Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий” и е придобила редица компетентности в различни форми на продължаващо обучение, които са оформили настоящия ѝ професионален профил. По време на дейността си като педагогически съветник във Второ основно училище „ П. Р. Славейков” ,Стара Загора е избрана за базов специалист на Педагогически факултет и много успешно и компетентно ръководи учебната практика на студенти от магистърската програма „ Педагогическо и психологическо консултиране”. Участва като консултант в разработването на редица дипломни работи, които впоследствие са успешно защитени пред Държавната изпитна комисия. В настоящия момент продължава да придобива академичен опит в качеството си на асистент по Теория на възпитанието и дидактика в Департамента за информация и повишаване квалификацията на учителите- Стара Загора при Тракийски университет.

Оценката на представения дисертационен труд е извършена на базата на няколко критерия, съответстващи за такъв вид научна разработка:

- I.Актуалност и значимост на изследователския проблем.
- II.Научна и методологична обосновааност на проблема.
- III.Обхват и представителност на изследването. Резултати и интерпретация.

IV. Приносна стойност на научно-изследователския труд за теорията и практиката.

V. Структура и дизайн на изложението, стил и език.

VI. Заключение

I. Актуалност и значимост на изследователския проблем

През последните десетилетия значително нарастна броят на изследванията, посветени на взаимодействията между родители и деца и последствията от родителското поведение върху психическото развитие на децата и юношите. В повечето случаи те служат за илюстрация на същественото влияние, което оказват върху детето различните типове взаимоотношения в семейната среда. Изводите от тези полезни изследвания остават изолирани сами по себе си и между тях липсва органична връзка, която да позволи изграждането на цялостен анализ на теорията и практиката на ефективните взаимодействия между деца и родители. Ето защо опитът в това отношение на Венета Узунова е своевременна крачка по пътя към синергетична интерпретация на вече изследвани процеси, функции и влияния, както и нови такива.

Като прави сериозен литературен обзор на възникването и интерпретирането в научната литература на понятието „социализация” Узунова отстоява позицията, че важно място в изясняване на същността му „заема въпросът за релацията социализация – възпитание” (Узунова, дис. труд с.23). Цитирайки редица автори като Чакъров, Силгиджиян, Андреев, Димитров, Ананиев, Виготски, Гърбачева и др., докторантката възприема като теоретичен базис на научната разработка идеята, че доколкото фокусът и на двата процеса лежи в семейството, то те са взаимнообусловени и свързани. Във семейството всяко дете се социализира в степен пропорционална на възпитанието, което получава, а последното зависи от цял комплекс от фактори, един от които е педагогическата компетентност на родителите.

Приемайки правото на всяко семейство само да избира методите и средствата за въздействие върху децата в зависимост възгледите на родителите за отношенията родител-дете, В. Узунова лансира тезата, че непослушанието всъщност е проблем на родителя. От такава позиция тя прави изводи по посока на разбирането, че родителските изисквания противоречат на важни потребности на детето, като не са допуснати обсъждания за алтернативни случаи, които съществуват в практиката.

От множество изследвания, които са представени в дисертационната разработка, вконцепцията се приема тезата за уникалността на влиянието на семейството върху формирането на личността на детето. Усвояването и

отчасти възпроизвеждането от децата на личностните характеристики на родителите по пътя на подражанието, идентификацията и моделирането показва, според Узунова, че именно в семейството детето акумулира първичен социален опит. Авторката разглежда родителското поведение, което прогресира от модели, в които детето се възприема като обект, до модели в настоящето, в които детето е самоценност и субект на социализация. В този смисъл е направен извода, че съществено влияние върху развитието на детето оказват както преднамерените въздействия на родителите, така и подсъзнателните им желания за реализиране на техните очаквания за бъдещето на детето, което понякога води до нереалистични изисквания.

II. Научна и методологична обосновааност на проблема

Направеният детайлен, многоаспектен и задълбочен теоретичен анализ на семейството като фактор за възникването и развитието на емоционално-поведенческите проблеми при деца и юноши показва изключително добро познаване на констелацията от теми, които конфигурират това поле на научно изследване. Теоретичният анализ респектира с използването на богата библиография, която съдържа 186 литературни източници, в това число и нормативни документи, от които 143 на кирилица и 42 на латиница. В търсенето на пресечна точка между възникването на емоционално-поведенческата неудовлетвореност в подрастваща възраст и семейството като фактор и среда за тяхното развитие, В.Узунова прилага иновативен подход към проблема за ролята и отговорността на микросоциума за развиване на социални и емоционални умения, гарантиращи позитивните взаимодействия между деца и родители. Анализирайки водещи теориите за семейното функциониране в този контекст, както и добри практики за повлияване върху напрежението и тревожността в поведението на децата, авторката успява да ни убеди в необходимостта да се търси връзка между семейната среда и психическите състояния, които биха могли да преживеят подрастващите, в зависимост от родителските стилове на възпитание и семейния климат.

В теоретичната постановка на темата В. Узунова се ориентира към хуманистичната парадигма изразена в творчеството на А. Адлер, Д. Голман, В. Сухомлинский, В. Л. Бетнер и други автори като приема идеята, че човекът (в частност детето) има необходимия потенциал да се развие като „пълноценно функционираща личност”, ако живее в обстановка на приемане и разбиране. Тогава то е способно да се придвижи към психична зрялост, която се характеризира с по-реалистично възприемане на себе си и другите

чрез позитивни преживявания.

III.Обхват и представителност на изследването. Резултати и интерпретация

Експерименталната част на дисертационния труд на В. Узунова впечатлява с:

1.Логиката на представянето на елементите на изследователския замисъл-изследователската теза, концепцията на дисертационното изследване, обектно- предметната област, с прецизно формулирани цел и задачи, хипотеза, контингент, инструментариум.

2. Адекватно са подбрани, убедително са обосновани и представени, съобразно целта и задачите на проучването и инструментариум. Последният включва, батерия от тестове, които компетентно и оригинално са съчетани, така че да осветят с емпирични резултати всички страни на авторския замисъл, а именно: Тест на Ейдмиллер и Юстицкий “Типово семейно състояние”;Тест на Хеър; Социометричен тест за установяване статуса на подрастващия в класа; Тест на Спилбъргър за тревожност; Въпросник на К.Томас за установяване стила на решаване на конфликти.

3.Очертана е логиката на представяне на изследователските компоненти, подчинена на всеобщия научен принцип за взаимно съответствие между цел, хипотеза, инструментариум на изследването, обединени върху основата на изследователската концепция. Изследвани са две основни групи лица – родители и деца, обособени по полов признак, като за всяка група е създадена уникална батерия от тестове.

4.Дисертационният труд е разработен на базата на широк обхват на проучването: проведени са изследвания със 140 ученика и техните родители.

5.Убедителна е логиката и обосновката в представянето и обработката на получените емпирични данни, включваща:

- събиране на емпирични данни чрез използване на изследователски инструментариум от 5 скали за ученици и 3 за родители, предназначени за измерване на емоционално-поведенческото напрежение във взаимоотношенията, тревожността, семейния климат и семейната неудовлетвореност;
- на различни алгоритми за преобразуване на емпиричните данни в емпирични резултати чрез статистическа обработка, базирана на използването на адекватни и взаимнодопълващи се статистически методидоказващи връзки, зависимости и тенденции в съответствие с поставените задачи и предложена хипотеза.

6. Получените взаимозависимости между изследваните променливи са обсъдени задълбочено и богато са визуализирани.

7. Обработените и интерпретираните емпирични резултати са в основата на разработен модел за позитивно взаимодействие между родители и деца, който по убеждението на В. Узунова има за цел да постигне „по-висока социално-емоционална култура на ученици и родители, която да се транслира в техните настоящи и бъдещи взаимодействия” (Узунова, дис. труд, с. 174).

Наред с безспорните достойнства на научното изследване, у мен се породиха и някои въпроси и съображения, които намирам за необходимо да споделя.

Първо. В концепцията на изследването не са дефинирани понятията „семейна среда”, „семеен климат”, „родителски стил” от гледна точка на тяхната съподчиняемост. От текста не става ясно, какво е отношението на всяко едно от тях към останалите, те йерархизирани ли са или са равнопоставени фактори на социалната среда, влияещи върху поведението на подрастващите?

Второ. Ако приемем тезата на изследователя В. Узунова, че семейният климат се определя от множество фактори, то не е ли логично да се изследва влиянието и родителския стил и на двамата родители? Известно е, че често стилът на възпитание на двамата родители е различен и всеки един от тях влияе и определя по свой начин семейния климат. В този смисъл, изследвайки стила на възпитание само на единия родител, не получаваме ли ограничена информация за това, как семейната среда влияе върху развитието на подрастващите?

IV. Приносна стойност на научно-изследователския труд за теорията и практиката

Приемам и оценявам по достойнство приносите, които В. Узунова е формулирала в своя дисертационен труд. От гледна точка на по-обобщеното и концептуалното им представяне, бих ги систематизирала по следния начин:

1. Изведени са маркерите на социалната и емоционалната интелигентност в модел, адаптиран за българските условия.
2. Описан и апробиран е модел за повишаване на социалната и емоционалната интелигентност на учениците и на техните родители, като начин за стимулиране на позитивното взаимодействие между тях с подкрепата на училището.
3. Описана е оригинална практика за стимулиране у учениците на инициатива за позитивна промяна на взаимоотношенията с родителите.

4.Разработен е метод за сътрудничество между родители и деца, които да пренасочат отношенията между тях от доминиращ – доминиран стил към позитивно взаимодействие между социално и емоционално интелигентни личности.

Анализът на съвременните научно- теоретични аспекти на социализацията и концепцията за социалната и емоционалната интелигентност и интерпретацията на концепцията за социалната и емоционалната интелигентност по посока нейната приложимост в педагогическата практика като възможност за позитивиране на взаимодействията между родителите и децата приемам по- скоро като неотменна и задължителна компетентост на докторанта при разработване на дисертационен труд.

V. Структура и дизайн на изложението, стил и език

По отношение на този критерий , представената дисертация на В. Узунова се отличава с:

1.Логическо разгръщане на идейния замисъл, ясно и точно формулиране и аргументиране на отделните акценти от съдържанието, които насочват към основното и значимото в тях; дизайна на научния труд, който съдържа логически определени и взаимносвързани глави.

2.Форматната и съдържателна характеристика на всяка глава се представя чрез:

- целенасочено формулиране на заглавието и следващите подзаглавия;
- стремеж към осигуряване на максимално точно, ясно и полезно интерпретиране, обобщение и обосновка на постановки, идеи , резултати;
- стремеж към използване на синтезирано научно –релативно поднасяне на информацията, чрез точен понятиен апарат и проблематичен анализ;
- използване на четивен стил, без да бъдат направени компромиси с научните критерии.

Авторефератът представлява убедителна синтезирана презентация на дисертационния труд.

В. Узунова има 5 публикации в български и чуждестранни научни списания върху теми , релативни на темата на дисертационния труд или части от него.

VI. Заключение

В заключение изразявам мнение, че дисертационният труд на тема: **„Позитивни взаимодействия между родители и деца в съвременното**

семейство” отговаря на всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав на Република България и Правилника за развитие на академичния състав в Тракийски университет. Авторът притежава умения и компетентности за осъществяване на научно-изследователска дейност и на базата на гореизложената рецензия убедено давам своя положителен вот за присъждането на научната и образователната степен „доктор ” на Венета Косева Узунова по професионално направление 1.2 Педагогика.

14.05.2018

Подпис:

Стара Загора

(проф. д-р Ж. Стойкова, д. н.)